

Dungense Historiën

**Onafhankelijk Tijdschrift voor de
Geschiedenis van Den Dungen**

8e jaargang, september 2014

Dit is nummer 25.

Redactie: L. van Minderhout, R. van Nuland en
E. Verzandvoort;

redactieadres: Groot Grinsel 25, Den Dungen,
telefoon 073 5942088

of leovanminderhout@hetnet.nl

Alle Dungense percelen

Toelichting

In principe is de geschiedenis van (de eigendom van) een perceel op te stellen door de akten van transport aan elkaar te rijgen: van eigenaar A naar B, van eigenaar B naar C, enz. Vaak wordt behalve de eigendom ook het grondgebruik in de akten vermeld.

A → B (bijv. heide)

B → C (bijv. akkerland)

C → D (bijv. akkerland)

enz.

De tijd loopt in dit schema van boven naar beneden.

Onder akten van transport worden hier ook begrepen delingen waarbij het onroerend goed van een eigenaar verdeeld wordt over de erfgenamen. Legaten, bij testament, zouden eveneens informatie geven over de overdracht van een goed van de erflater naar een begunstigde, maar in de bestudeerde periode kon daar door gebrek aan bronnen maar zeer beperkt gebruik van worden gemaakt.

Alle akten zijn per kadastraal perceel chronologisch gerangschikt in perceelsbeschrijvingen. Sektie A in 3 banden, sectie B in 6 banden, sectie C in 2 banden en sectie D in 1 band. Enkele delen ervan zijn eerder in dit tijdschrift gepubliceerd.

Maar het is niet zo eenvoudig als het lijkt. Allerlei moeilijkheden duiken op.

1. Problemen met de namen van de eigenaren.

Neem bijvoorbeeld *den dalenkamp* A1+2 waarvan Jan Hadewigenzoon in het begin van de 15e eeuw eigenaar was. De kinderen van Jan Arnt Trudenzoon verdeelden die kamp van 9 mergen in 3 stukken. Jan is naar zijn moeder Hadewych genoemd, in de deling wordt Jan genoemd naar zijn vader Arnt en grootmoeder Trude, maar het is wel dezelfde Jan.

2. Problemen met de naam van het onroerend goed (toponiem).

Perceel A44+45 heet in de 15e eeuw soms *distelhorst* en soms *distelhostat*. Dit is niet zo moeilijk.

Perceel A48 werd in de 15e eeuw *ondiepe* genoemd, waarna die naam in onbruik geraakte.

Er zijn zelfs meer *smale kampen*, ieder op een andere plaats en in een andere tijd.

3. Moeilijke dateringen.

Van sommige akten is de datering slechts bij benadering bekend; bijv. akte 29 van B542+543.

4. Geen eenduidigheid in de oppervlakte van het onroerend goed.

Over het algemeen werd de oppervlakte van het perceel in de akten goed in de gaten gehouden. Alle akten over perceel A45 bijv. begroten de oppervlakte op 2 mergen. Soms echter varieert de opgegeven grootte in de akten betreffende een perceel. Als de belending van het perceel dan korrek is, kan worden aangenomen dat er alleen maar sprake is van slordigheid in de maat, zie bijv. C96+97.

5. Ontbreken van akten.

Als een transport, door welke oorzaak ook, niet in een akte bij notaris- of schepenprotocol is terug te vinden, kan een charter die leemte opvullen. Dit kan maar in een zeer beperkt aantal gevallen. Bij perceel A88 treft men een voorbeeld aan.

Sektie D is erg lastig te duiden; waarschijnlijk zijn niet alle relevante akten verzameld.

6. Schrijffouten van de klerk/notaris.

Deze worden in de evaluatie van de perceelsbeschrijvingen besproken. Zie bijv. een verwisseling van percelen bij B856.

7. Oude belendingen (belending ten tijde van de evictie).

Na een evictie (opwinning; en openbare veiling) van een onroerend goed, als een eigenaar zijn financiële verplichting niet nakwam, komt het perceel in de overdrachtsakten terecht met de belending ten tijde van het aangaan van de lening, en daar kan lange tijd tussen zitten.

Bij voorbeeld, bij de verkoping van Poeldonksedijk 2 (B169+170) in 1575 is de gebruikte belending die van 1565. Bij het huis Poeldonk B4 is in 1465 de gebruikte belending die uit 1414.

8. Meervoudige belending.

Als een perceel aan meer andere grenst, wordt soms het ene en soms het andere als belendend perceel opgegeven; als ze allemaal worden vermeld helpt dat; een mooi voorbeeld daarvan is te vinden in akte 30 van *de haagakker* B202-204.

De kamp land waarop later Litsestraat 50 werd gebouwd was in het begin van de 16^e eeuw gelegen naast erf van Mechtelt Erards en van Jan Hacken, soms wordt de ene genoemd, soms de andere, terwijl in 1479 als belending opgegeven werd Willem Zuetmans (B363) en Henrik van der Boijdonk (B354enz).

Perceel A46+47 grenst in 1436 in het oosten aan Henrik Zeberts (A50), Henrik van Reppel (A51) en Gerit Wijgergangs (A52). Maar in 1459 is de belending in het oosten alleen Ambroos van der Stegen (A50) en in 1571 alleen Gerard Brants (A51).

9 Mijn leesfouten.

Leesfouten kunnen hier en daar zijn voorgekomen.

10 Mijn interpretatiefouten.

Er zijn er ongetwijfeld, maar een voorbeeld noemen is uit de aard der zaak onmogelijk.

11 Toch een houvast

Een goed houvast voor het lokaliseren van percelen komt voor bij die kampen land welke lange tijd in bezit waren van een instelling. Een voorbeeld daarvan is A64-67, vanaf 1450 van het klooster van de Geertruiden in Den Bosch. Of A99-101 dat zeker sinds 1411 van het kapittel van St.Jan was.

Bronnen

De belangrijkste bronnen zijn het Bosch' protocol over de jaren 1368-1704 (Stadsarchief DB), de Dungense verpondingsboeken uit de jaren 1704 - 1832 (Dorpsarchief DD, BHIC), en het eerste kadaster anno 1832. Daarnaast werden ook schepenprotocollen uit Schijndel, Berlicum en St. Michielsgestel (BHIC) nageplozen op percelen grond in DD, en notariële akten in DD, SMG, en DB (BHIC en Stadsarchief).

De topografische kaartjes

De topografische kaartjes van 1375, 1400, 1425 enz. zijn rekonstrukties op grond van de informatie die in de perceelsbeschrijvingen is begrepen. Ze zijn alle op dezelfde schaal afgebeeld waardoor vergelijking gemakkelijk is.

Ze dienen met voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

1.

Het verpondingsboek van 1704 is niet duidelijk over het **verschil tussen hooiland en weiland**. Vaak is de aanduiding van een graslandperceel "kamp", en in het boek hebben de hoofdstukken met grasland als titel *Hooij of weijlanden*. Deze kampen zijn op de kaart van 1704 geel ingekleurd.

Als de aanduiding van het grondgebruik expliciet *weijland* of *groes* is, wordt het perceel groen ingekleurd. Het kan voorkomen dat de gele kleur van de kaart in 1704 op vroegere kaartjes verandert in groen, nl. als in de akten ouder dan 1704 een perceel *weijland* wordt genoemd. Men zou kunnen zeggen: geel en groen zijn grasland.

In de 14^e en 15^e eeuw werden nogal wat percelen aangeduid als broekland of beemd; deze zijn geel ingekleurd. Misschien werden deze percelen nog minder intensief gebruikt dan de hooilanden en groezen.

2.

Dat de **gemeijnte** nog in 1704 in zijn geheel heide zou zijn is een redelijk vermoeden. De nauwkeurige afgrenzing van de gemeijnte blijkt uit de in 1804 verkochte percelen. In feite gaat het om de molenheide en omgeving in Woud, Zandstraat en Grinsel.

3.

Als akten spreken van **meerdere typen grondgebruik** voor een bepaald stuk land, wordt het perceel voorzien van meer kleuren, bijv. grijs voor hooiland en groen voor weiland, waartussen dan geen zwarte lijn voor de perceelsscheiding is aangebracht. Voor de precieze invulling van het perceel is het soms handig naar het grondgebruik van de verdeelde percelen in volgende akten te kijken.

4.

De **rivier de Aa** is op alle kaartjes getekend zoals hij was in 1832. Dit is eigenlijk onjuist. De rivier meanderde en er werden o.a. einde 15^e eeuw bochten afgesneden. Zie bijv. bij A49. Er is echter geen informatie voorhanden over de vroegere loop van de rivier. Hendrik Verhees tekende de loop van de rivier de Aa kort na 1800. Zie *Dungense Historiën* 3 (2009), blz 58. Dit is de oudste betrouwbare tekening die ons bekend is.

5.

De afgrenzing in 1704 van **het grondgebied van de gemeente Den Dungen** is gebruikt bij het tekenen van alle kaartjes. Aan de oostzijde is de rivier de Aa een duidelijke grens. In het Woud, waar *de kwaalbeek* de grens met Berlicum vormt, lijkt het erop dat de kampen achter B1228, 1229, 1310, 1311 e.a.. onder Den Dungen werden gerekend. Dat wil zeggen dat ze aan de overzijde van die beek lagen, ofwel dat de beek is verlegd. Een voorbeeld is *louissenkamp* achter B1153-1177

Ook in het westen zijn er plaatsen waarover in de loop van de tijd problemen werden gemaakt.

Ten westen van de Eikendonk is een stuk met een 30-tal percelen, *de donk*, dat in 1704 en daarvoor gerekend werd onder Sint-Michielsgestel en in 1832 onder Den Dungen. Er zijn in dit onderzoek daarvoor dan ook geen oudere akten opgespoord en de percelen zijn op de kaartjes ongekleurd gelaten. Daarentegen vindt men iets zuidelijker langs de Boschpad enkele percelen die onder Den Dungen werden gerekend, maar in 1832 onder Gestel. Deze percelen zijn wel ingetekend (zie perceelsbeschrijving C150a) .

In het *heijenrot* achter den Hoek werden tot ca. 1600 percelen onder Den Dungen gerekend die in het verpondingsboek en in het kadaster onder Berlicum vielen. Deze percelen zijn niet getekend.

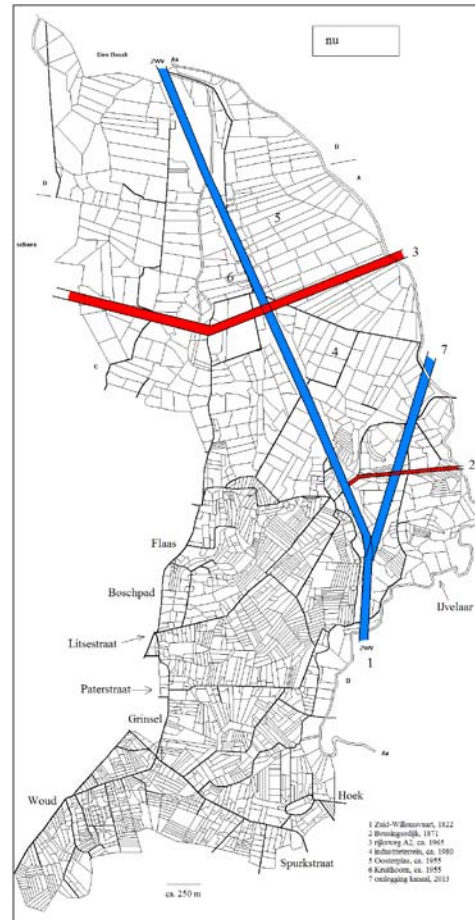
6.

De rekonstruktie van percelen die in 1822 verdwenen zijn door het graven van **de Zuid-Willemsvaart** is gedaan om zo goed mogelijk overeen te komen met de beschrijving van de percelen in het verpondingsboek van 1704 en rekening houdend met de belendingen in oudere akten.

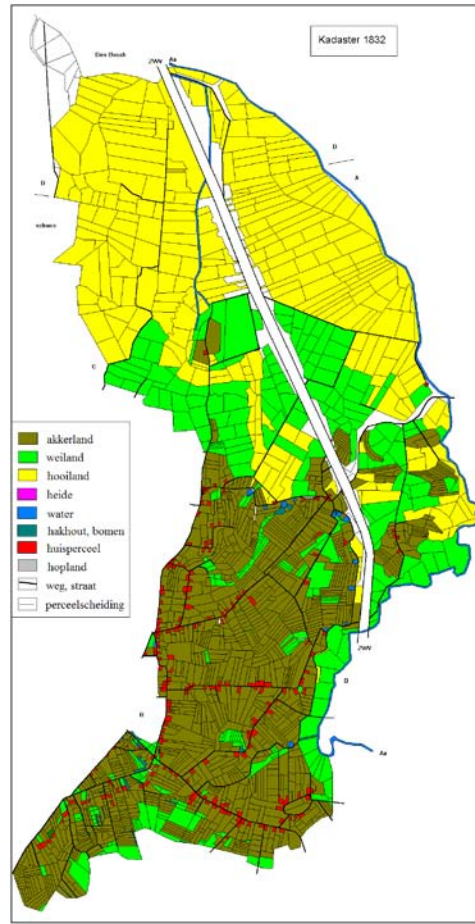
7.

De eerstvolgende kaart "**nu**" is gemaakt ter oriëntatie, maar over de ondergrond van 1832.

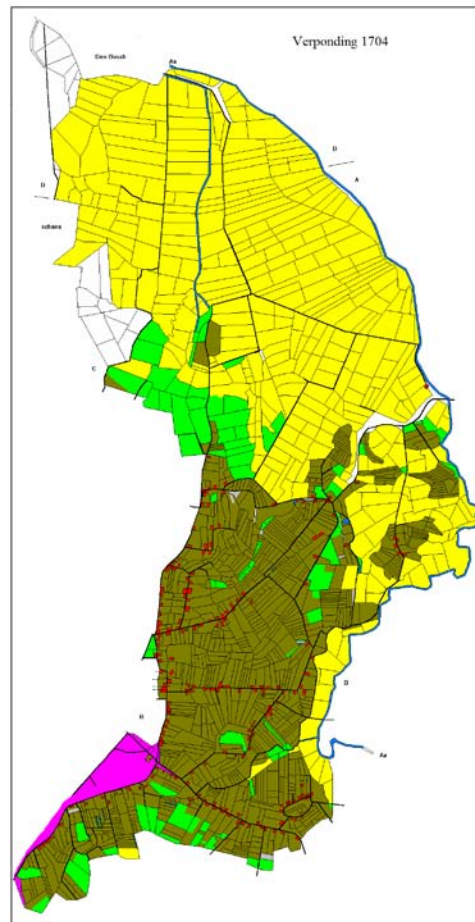
Ter orientatie

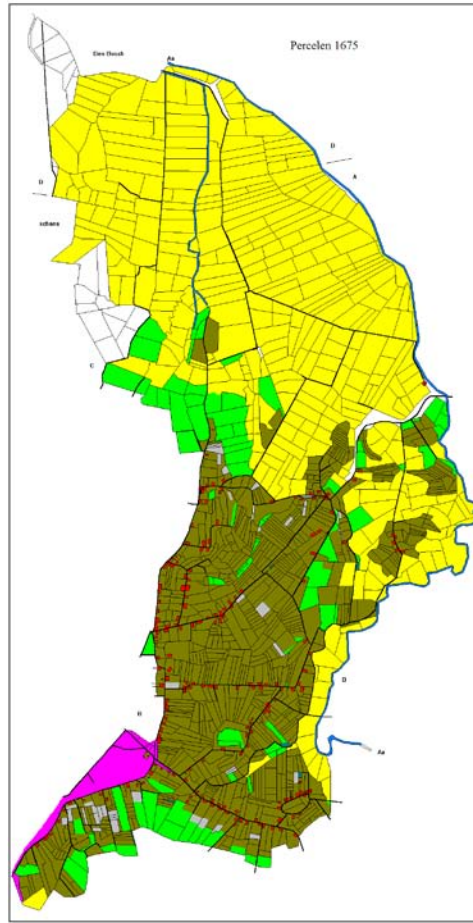
Het kadaster van 1832

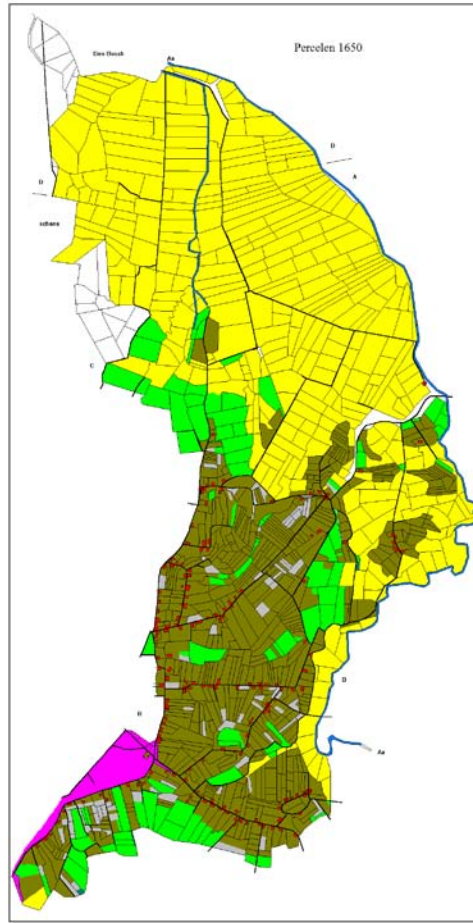
Het verpondingsboek van 1704

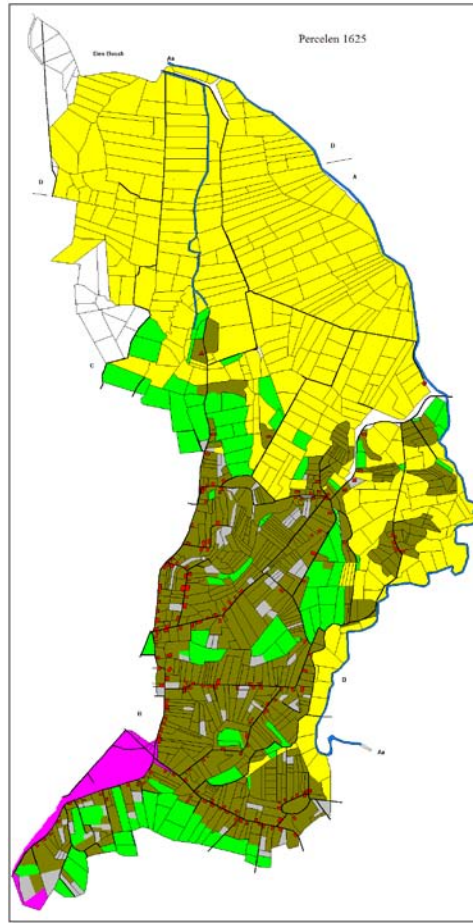
De percelen van 1675

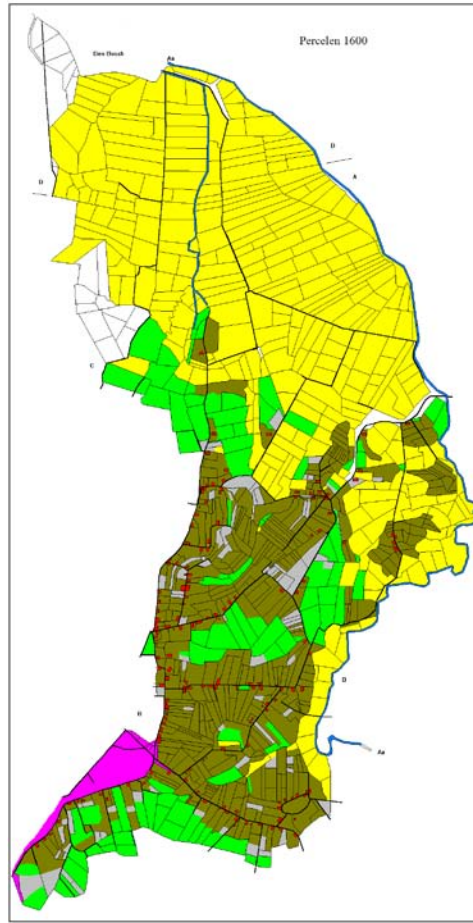
De percelen van 1650

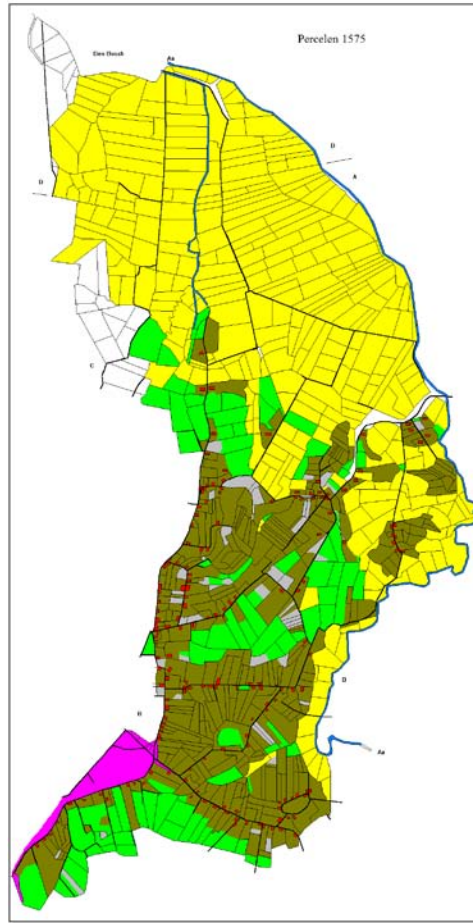
De percelen van 1625

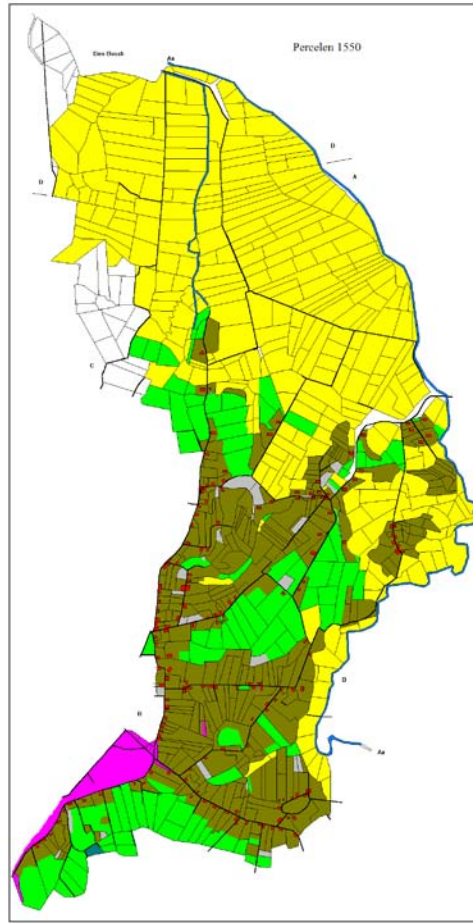
De percelen van 1600

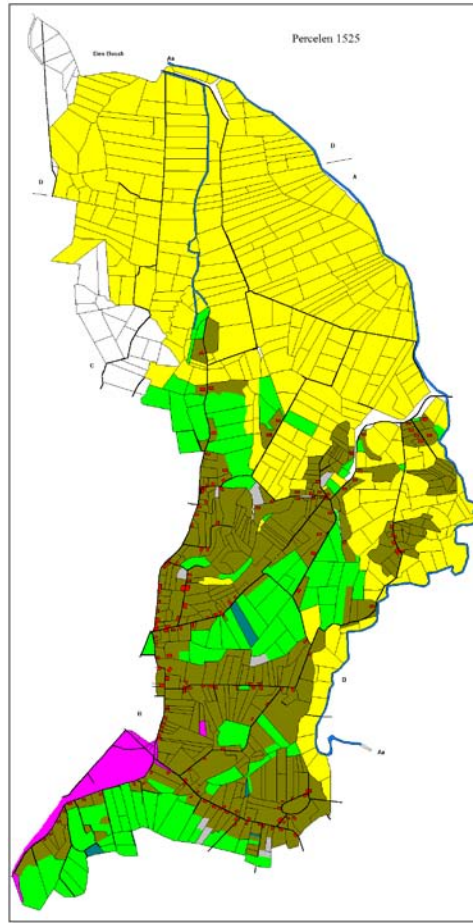
De percelen van 1575

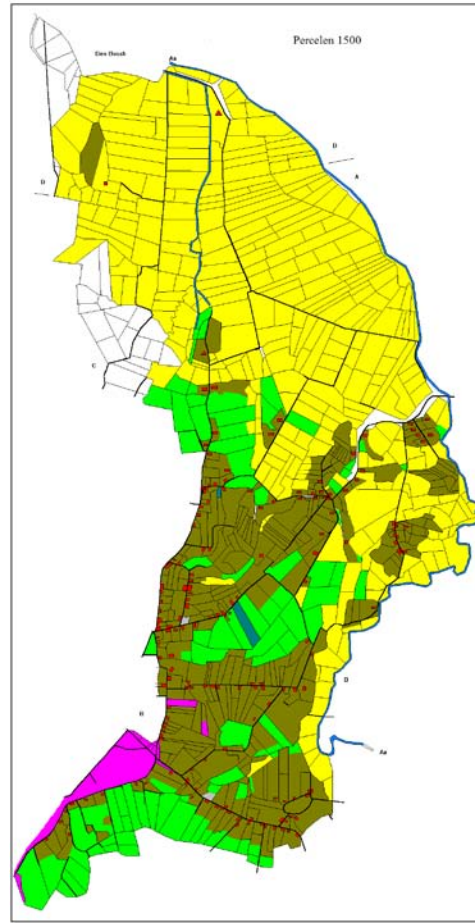
De percelen van 1550

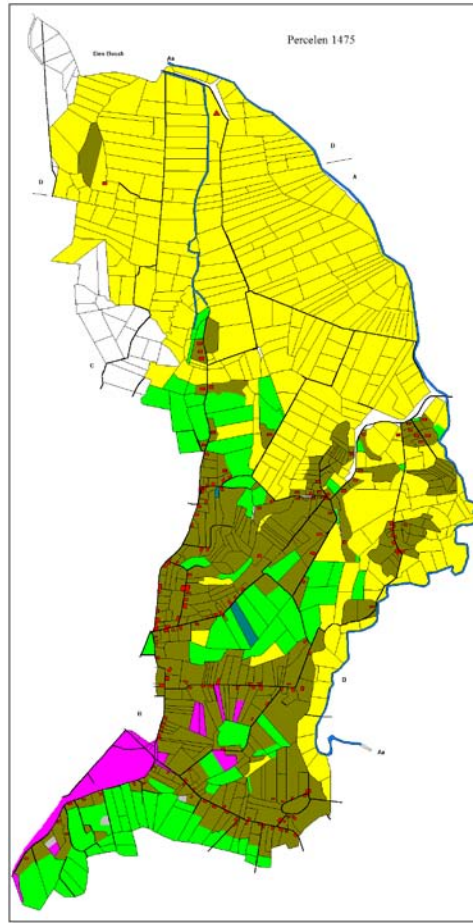
De percelen van 1525

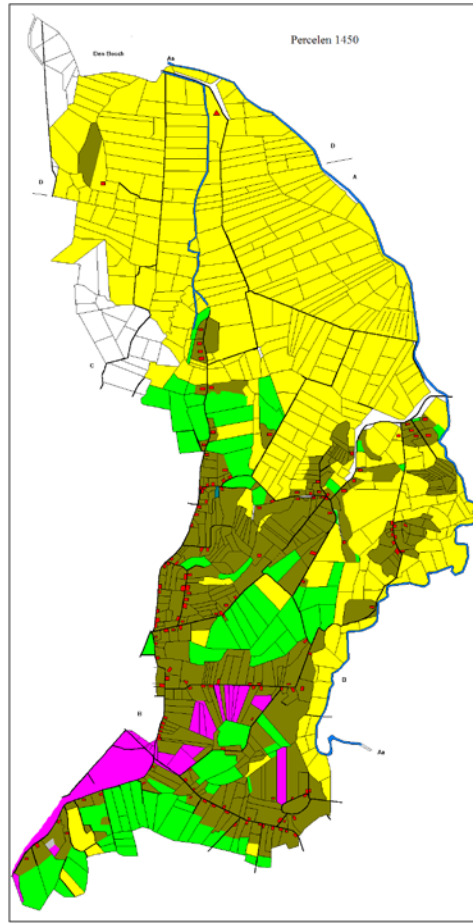
De percelen van 1500

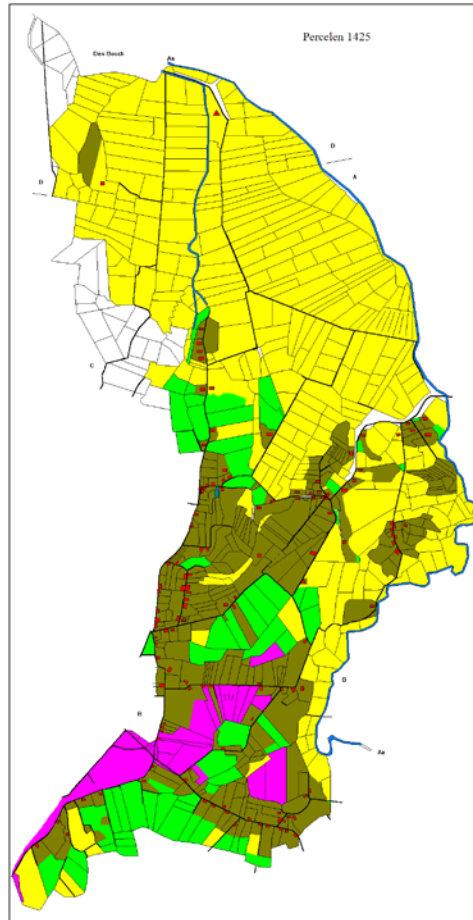
De percelen van 1475

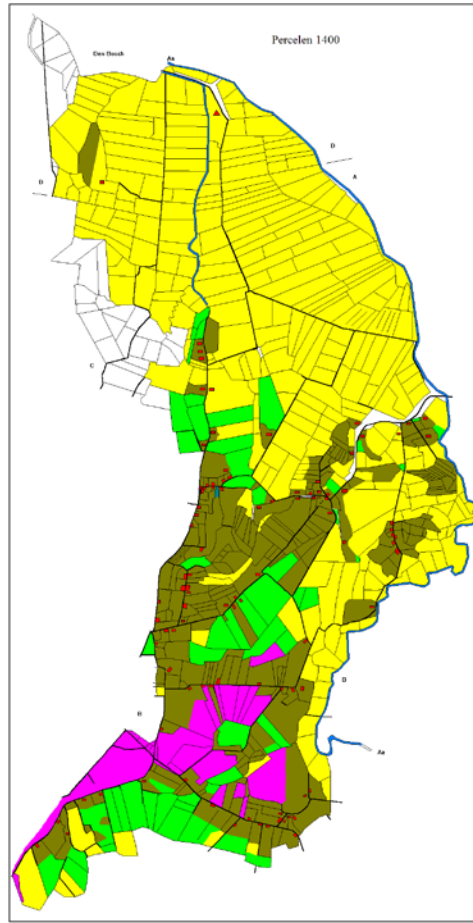
De percelen van 1450

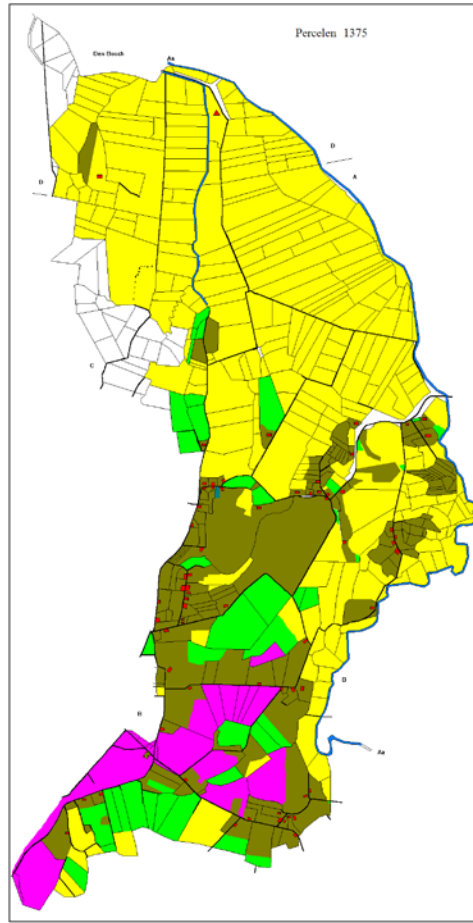
De percelen van 1425

De percelen van 1400

De percelen van 1375

Enkele konklusies aangaande het grondgebruik

Het is zonder meer duidelijk dat over de gehele periode de natuurlijke gesteldheid van de bodem het gebruik ervan bepaalde: hooiland in het noorden in het Bosch' broek, akker- en weiland verder naar het zuiden.

1.

In de 14^e en 15^e eeuw waren hele stukken van Griensven en Sporkt nog **heide**, zeer weinig intensief gebruikt, misschien door schapen begraasd, en gebruikt als plaggen voor de potstal. Door intensiever gebruik ontstond weiland of akkerland.

Het laatste stuk heide dat als zodanig in de akten genoemd werd, afgezien van de molenheide en de gemeijnte, was B749 op het Griensven halverwege de 16^e eeuw (perceelsbeschrijving B749, akten 12 en 13 uit 1572 resp. 1527).

Voor andere delen van het dorp kan dezelfde ontwikkeling worden verondersteld. Het Kampse veld bijv. had waarschijnlijk die ontwikkeling in 1400 al achter de rug.

2.

Vooraf in de 17^e eeuw werden weilanden gebroken en gemaakt tot **nieuw land**. In de akten en in het verpondingsboek werd het onderscheid tussen nieuw land en oud land aangebracht, vermoedelijk in de betekenis van mindere en betere akkerbouwgrond.

Met name in *het eeuwsel* (tussen Paterstraat en Litsestraat) en op de Hooionk was dit proces duidelijk.

3.

Hopteelt deed zijn intrede bij Van den Steen in het Woud in de tweede helft van de 15^e eeuw. De teelt bestond nog in de 18^e eeuw. Het hoogtepunt met minstens 75 percelen lag in het midden van de 17^e eeuw, toen er een beëdigd hopteelt in Den Dungen (nodig) was (zie Het Griensvenneke **31** (2006), blz. 64).

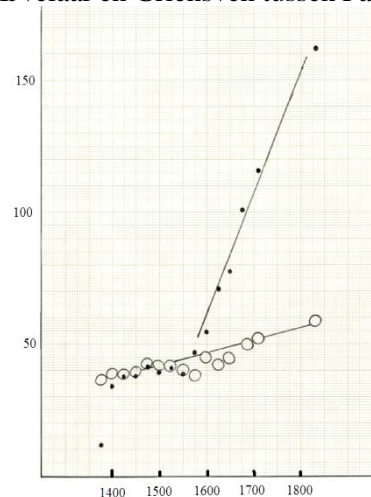
4.

Door **splitsing van percelen** ontstonden steeds meer kleine lapjes grond, tot de situatie van de 18^e eeuw bereikt werd en die duurde tot aan het einde van de agrarische periode in Den Dungen, en die geleid heeft tot de ruilverkaveling van 1960 toen deze eigenlijk niet meer nodig was.

Er zijn verschillende onzekerheden in het spel bij de telling van het aantal percelen, die neerkomen op de (on)juistheid van de rekonstrukties van de percelen.

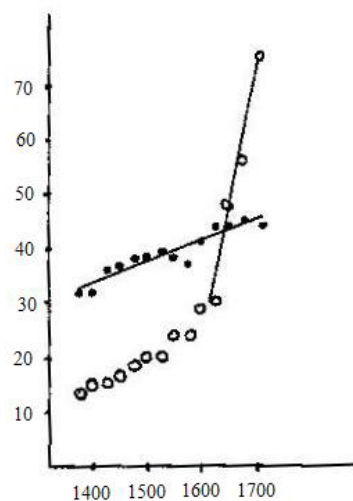
Er schijnen oude en nieuwe ontginningen te zijn; oude zijn Poeldonk, IJvelaar en Drieborg, nieuwe zijn Griensven, Woud en Sporkt. Het opsplitsen van percelen speelde zich in de oude ontginningen uiteraard eerder af dan in de nieuwe.

Bij wijze van eerste steekproef nemen we IJvelaar en Griensven tussen Paterstraat en Litsestraat.

Het aantal percelen op den IJvelaar (open rondjes) en op het Griensven tussen Paterstraat en Litsestraat (stippen), uitgezet tegen de tijd.

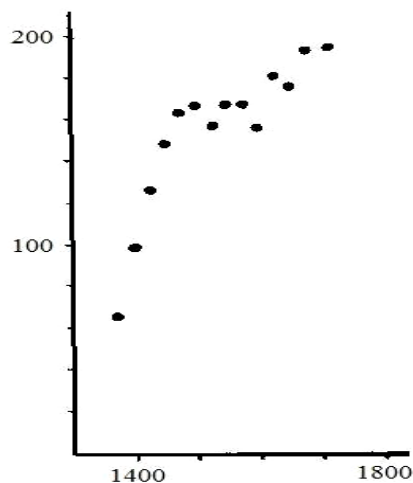
Een ander voorbeeld vinden we in de vergelijking van Poeldonk en Woud.

Het aantal percelen op de Poeldonk (stippen) en in het Woud (cirkeltjes) uitgezet tegen de tijd.

In het Woud stijgt het aantal percelen snel na 1600, terwijl er op de Poeldonk maar weinig bijkomen. We zien hier hetzelfde patroon als bij Griensven en IJvelaar.

De sterke stijging in het aantal (kleine) percelen op het Griensven en in het Woud sinds 1600 komt op rekening van de bevolkingsgroei. Van het aantal woningen zou dan ook een sterke stijging sinds ongeveer 1600 verwacht kunnen worden.

Het aantal huizen in Den Dungen op de topografische kaartjes van 1375, 1400, enz. Dit aantal is op te vatten als een minimum: alleen huizen die hun sporen nalaten in enigerlei akte worden geteld.

Maar dit blijkt niet het geval te zijn. Er is wel een sterke groei in het aantal huizen in de 14^e en 15^e eeuw, samenhangend met immigratie uit het zuid-oosten (Zes Eeuwen Den Dungen, 1976, blz. 18) en ontginning van Griensven, Sporkt en Woud, maar deze groei stagneert sterk tijdens de 80-jarige oorlog. De stijging sinds 1600 is zeer beperkt; hier vermoedt men armoede.

De afzonderlijke goederen

Rond het midden van de 14^e eeuw ligt het vroegste tijdstip waarop eigenaren van goed in Den Dungen kunnen worden vastgesteld. Dit is op het laatste kaartje hierna ingetekend.

1.

Batenburgs goed werd begrensd door de straat (Poeldonk en Litsestraat) en de beek van *Brabantsland* naar het zijk op de Poeldonk, welke op de kadasterkaart van 1832 als dikkere lijn is aangegeven. Aan de overzijde van de beek ligt het *Kampse veld*.

Het omvat de percelen B1 t/m B110 (met uitzondering van B61-B69).

Johanna vrouwe van Batenburg en Willem heer van Bronkhorst en Batenburg komen voor in het leenmannenboek van hertog Jan III uit 1315 met een leengoed *op donc* van 4 hoeven. Jan Rutgers van der Eikendonk en Arnt van den Eijnde van Rumel kochten deze 4 hoeven.

2.

De hoeve van Goijaart Sceijvel in den Hoek omvatte B915-964 (met uitzondering van B921-928).

Er moeten ook gronden onder Berlicum toe behoord hebben.

3.

Westelaken omvat B655-702 plus B831-836 en B925-928 en enkele kampen langs de Aa.

Het zou vroeger best eens een geheel gevormd kunnen hebben met B493enz, d.i. Hooidonksestraat 4 en aangelag, en zou dan ook tot het voormalige bezit van het klooster Baseldonk behoord kunnen hebben, al zijn de deelerven B672, B674 en Hooidonksestraat 13 niet belast geweest met dienstbaarheid aan dat klooster, en Hooidonksestraat 4 wel.

4.

De hoeve op de **Boijdonk** is wat moeilijker te omgrenzen. Het kaartje geeft de minimum-omvang ervan.

5.
De **Monnikbeempt** op de Poeldonk lag ter plaatse van C212-220. De monniken zijn die van Baseldonk, ofwel "monniken van Griensvenne".

6.
Rutger **Hutman** was een van de vermoedelijke kopers van het Baseldonkse Griensven.
Zijn deel was B707-745 en kwam later aan zoon Jan Rutgers en verwanten Sander van den Bruekelen en Henrik Aalberts van Scijnle.
Andere vermoedelijke kopers staan bij 7-9.

7.
De hoeve van **Gielis van Doorn** omvatte B746-776 en was 8 bunder groot.

8.
Boudewijn van den Water van Hooidonksestraat 4 bezat B493-522 plus 542-550.

9.
Hendrik van den Mortel had grote delen van Griensven ten westen van de Paterstraat en aan het Grinsel.

10.

Het **Kampse veld** van Lambert van den Kamp (ca. 1315) besloeg B111 tot ongeveer B220, en bovendien C196-211 de kamp *ten camp op die keer* en Poeldonksedijk 7 met zijn aangelag, nl. alles tussen de beek die de grens vormde met het Batenburgs leengoed, en de straat.

Het ligt voor de hand dat de huiserven Boschpad 52 en 54 en Poeldonksedijk 2 gevestigd werden op delen van het Kampse veld. Van de huizen op B156 en B158 en van Flaas 11 is dat zonder meer duidelijk.

11.

Het huis en landerijen in de Spurkstraat die Rutger van der Hellen had gekocht van **rijke Everart** waren te vinden op B889-906 plus de kamp waarop in de Spekstraat nr. 7 is gekomen (B838-845 en B921-924), en waarschijnlijk ook Hoek 1 met aangelag (B907-911).

12.

Het goed van **Elizabet van den Waude** liep van B856 tot 881.

13.

De **Steenshoeve** in het Woud was van Henrik van den Steen. Er is slechts 1 vermelding van "in steenshoeve" en dan gaat het over B1323-1325 (akte 8 aldaar). Maar ook het rijtje Woud 43-55 met zijn aangelag hoorde er waarschijnlijk bij en dat komt dan neer op B1376-1405 plus B1318-1325.

14.

De **lieskamp** in het Bosch' veld had als oudst bekende eigenaar Jan Rover, ridder, en besloeg C48-52 plus C39-44. Er werd een grondcijs uit betaald aan de heer van Herlaar!

15.

De **Merendonk** was voor de afgraving einde 17^e eeuw een donk met een hoeve, bestaande uit huis, akkerland en grasland.

16.

Arnt van Beke bezat grote oppervlakten land aan de Boschpad, bijv. C110 c.a. en C139.

17

Arnt Genen donk werd beschreven in *Dungense Historiën 7* (2013), blz 11. Daar zijn ook de bijhorende perceelsbeschrijvingen te vinden.

18.

Het goed van **Aart Rover van der Poorten** was A345, A165, A170, A171 en B509-603, later van de karthuizers.

19.

Het klooster **Porta Celi** op de Baseldonk bestond tot de 16^e eeuw; **Barbaradal** op de Eikendonk was er vanaf einde 15^e eeuw tot begin 17^e eeuw; beide zijn op de kaartjes aangegeven met driehoekjes.

Afkortingen:

DD Den Dungen

DB Den Bosch

SMG St.Michielsgestel

De goederen in het midden van de 14e eeuw

